

Uluslararası Politika Belgeleri Kapsamında Spor ve Toplumsal Cinsiyet Politikaları

Sport and Gender Policies within the Scope of International Policy Documents

Derleme Makale

1Pınar ÖZTÜRK, 1Canan KOCA

1Hacettepe Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Rekreasyon Bölümü, Ankara

öz

Bu çalışmanın amacı spor alanındaki uluslararası toplumsal cinsiyet eşitliği politika belgelerinin haritasını çıkartmaktır. Uluslararası politika belgeleri, taraf devletlerin kendi yetki alanlarındaki kişilerin hak ve özgürlüklerini güvence altına almayı taahhüt ettikleri sözleşmelerdir. Bu çalışmada ilgili politika belgeleri a) Evrensel insan hakları belgeleri ve kadın hakları odaklı belgeler; b) Toplumsal cinsiyet eşitliğini içeren uluslararası spor politika belgeleri ve c) Uluslararası spor ve toplumsal cinsiyet eşitliği politika belgelerinin benimsediği normlar ve kabul edilen politikalar olmak üzere üç temel sınıflandırma altında incelenmiştir. Çalışmada, evrensel hakların gerçekleştirilmesinde insanlık onuruna saygı, eşitlik ve ayrımcılık karşıtlığı gibi vazgeçilmez normların temel alındığı ve normlar temelinde ilgili politikaların üretildiği ortaya konulmaktadır. Spor alanında toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerin ortadan kaldırılması amacıyla kabul edilen uluslararası politika belgeleri, temel insan hakları belgeleriyle uyumludur ve ortak

ABSTRACT

The aim of this study is to survey the international policy documents on gender equality in sport. With the international policy documents, states parties guarantee the rights and freedoms of persons within their jurisdiction. In this study, related policy documents have been analyzed under three main categories; a) Universal human rights documents and the documents on women's rights; b) Gender-sensitive international sports policy documents, and c) Norms and policies adopted by the international policy documents on sport and gender equality. The study is based on indispensable norms such as respect for human dignity, equality, and anti-discrimination and the related policies have been made on this basis. The international policy documents for gender equality in sport are consistent with the documents on fundamental human rights. In this context, the documents guarantee a sportive environment in which the diversity of women (skill, age, religion, sexual orientation, ethnicity) are fully recognized. There are

bir anlayışı içermektedir. Bu bağlamda kadınlar arasındaki farklılıkların ve çeşitliliğin (yetenek, yaş, din, cinsel yönelim, etnisite) tam olarak tanındığı bir spor ortamının düzenlenmesi ve sağlanması belgeler tarafından garanti altına alınmaktadır. Politika belgeleri temelinde geçici özel önlemlerin alınması, sivil toplumun izleme ve değerlendirme sürecine katılması, toplumsal cinsiyete duyarlı veri toplanması olmak üzere üç stratejik alanın önemli olduğu görülmektedir. Sonuç olarak bu çalışmanın spor kurumlarında gerçekleştirilecek toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarında temel alınması gereken uluslararası politika belgelerinin okunmasında ve spor bilimcilerin toplumsal cinsiyete duyarlı veri içeren araştırmaları gerçekleştirmelerinde yol gösterici olacağını ve bu yolla ülkemiz spor alanında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına katkıda bulunacağını düşünüyoruz.

Anahtar Kelimeler

Evrensel insan hakları belgeleri, Spor politika belgeleri, Toplumsal cinsiyet

Key Words

Universal human rights documents, Sport policies, Gender

GİRİŞ

Sporunda toplumsal cinsiyet eşitliği, tüm bireylerin cinsiyetleri, cinsel kimlik ve yönelimleri nedeniyle eşit hak, fırsat ve olanaklara sahip olmalarıdır. Spor alanında toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikler; sporun her düzeyinde (amatör/profesyonel/rekreatif) ve her konumunda (sporcu/antrenör/hakem/yönetici/taraftar) hakların kullanımında, kaynaklara ve uygun programlara erişebilmede, kariyer yapabilmeye vb. kadının aleyhine yaşanan eşitsizlikler olarak kendini göstermektedir (KASFAD, 2012). Bu doğrultuda spor alanındaki toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının amacı, kadınların ve kız çocuklarının toplumsal, ekonomik ve kültürel geçmişleri fark etmeksizin, sporun tüm alanlarına erkeklerle eşit düzeyde katılma ve eşit muamele görme haklarının sağlanmasıdır.

Spor, farklı fiziksel kültür pratiklerini kapsayan, bireysel, yerel, ulusal ve uluslararası alanları ve anlamları da içeren muazzam derecede büyük bir uzamsal mekânı tariflemektedir (Koca, 2016). Uluslararası spor politika belgelerinde de spor, şemsiye bir kavram olarak kullanılmakta ve performans sporunu, fiziksel aktiviteyi, rekreatif sporu ve beden eğitimi kapsamaktadır.

three important areas; taking provisional special measures, civil participation in monitoring and evaluation, and collecting gender-sensitive data. Finally, we believe that this study will contribute to the studying international policy documents that should be taken as basis in gender equality policies, to the sport scientists' researches involving gender-sensitive data and in this way, and to providing gender equality in sport in our country.

Örneğin, Avrupa Birliği (AB), Avrupa Konseyi'nin 1992 yılında kabul ettiği ve 2001 yılında güncellediği Avrupa Spor Şartında spor, fiziksel olarak formda olmak ve ruhsal sağlığı ifade etmek veya iyileştirmek, sosyal ilişkiler oluşturmak veya her düzeydeki rekabette sonuç elde etmek amaçlarıyla, rastlantısal veya organize katılım yoluyla gerçekleşen her türlü fiziksel faaliyet olarak tanımlanmaktadır (Avrupa Konseyi, 2001a).

Spor tarihi, kadınların çeşitli sporlara ve spor kurumlarına erişimde eşit haklar mücadelesini verdiklerini gösterir (Hovden ve Pfister, 2006). Antik Olimpiyatlardan günümüze kadın sporunda kaydedilen ilerlemelerin temel lokomotifini kadınların bireysel mücadeleleriyle birlikte örgütlü mücadeleleri oluşturmaktadır. Örneğin, Olympia kutsal alanında Zeus onuruna stadyumda gerçekleştirilen atletik yarışmalara alınmayan kadınlar, aynı yerde on altı Elis'li kadının her dört yılda bir Zeus'un eşi tanrıça Hera adına düzenlediği oyunlarda koşu yarışması yapmışlardır (Aybek ve Yıldırım, 2016). Modern Olimpiyatların ilk oyunlarında kadınların katıldığı atletizm dallarının sayısının yetersiz olması sebebiyle, 1922 yılında Uluslararası Ka-

dınlar Spor Federasyonu (Fédération Sportive Féminine Internationale) tarafından düzenlenen ilk Kadınlar Olimpiyat Oyunları atletizm ağırlıklı 11 spor dalında gerçekleştirilmiştir. Yaklaşık 100 yıl önce başlayan bu mücadelenin sonucunda 2016 Rio Olimpiyatlarına katılan sporcuların yaklaşık %45'i kadın ve %55'i erkek sporcudur. Bu süreçte, kadın ve spor alanında hem akademik çalışmalar üreten hem de politikalar geliştiren feministler (Kari Fasting-Norveç, Margaret Talbot, Celia Brackenridge, Anita White, Tansin Benn-İngiltere, Ann Hall-Kanada, Gertrud Pfister-Danimarka) uluslararası birlikteliğin sağlanması için çok çaba harcadılar (Koca, 2016). Özellikle 1990'lı yıllarda, kadın ve spor örgütlerinin mücadeleleriyle küresel insan hakları belgeleri referans alınarak spor alanına özgü politika belgeleri geliştirilmiş ve küresel düzeyde spor politikalarına etkide bulunmaya başlanmıştır.

Uluslararası politika belgeleri, taraf devletlerin kendi yetki alanlarındaki kişilerin hak ve özgürlüklerini güvence altına almayı taahhüt ettikleri sözleşmelerdir. Ülkemizin de taraf olduğu uluslararası spor, spor ve toplumsal cinsiyet politika belgelerinin büyük bir bölümünün Türkçeye çevirisinin bulunmaması, spor kurumlarının mevzuatlarında bu politikaların referans alınmaması, spor bilimlerinde bu politikalarla ilgili araştırmaların yok denecek kadar az olması ve tüm bunlar sebebiyle de spor ve toplumsal cinsiyet eşitliği alanında sürdürülebilir ve hak temelli bir izleme faaliyetinin gerçekleştirilmemesi, bu makalenin yazılmasının gerekçelerini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, bu makalenin amacı spor alanındaki uluslararası toplumsal cinsiyet eşitliği politika belgelerinin haritasını çıkartmaktır. Uluslararası kadın ve spor politika belgelerinde, Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi ve BM Kadına Yönelik Her Türlü Şiddetin Önlenmesi Sözleşmesi (The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women [CEDAW]) referans alınmaktadır. Çünkü bugün hükümetlerin kalkınma hedeflerinin, hazırladıkları planların, politikaların, sundukları hizmetlerin, yürüttükleri projelerin, kurdukları hükümetler arası işbirliklerinin, özet-

le diğer devletlerle ve toplumla ilişkinin ve topluma yapılan her türlü müdahalenin, İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi ve diğer uluslararası insan hakları enstrümanlarınca (antlaşma, sözleşme, kararlar) tanımlanmış olan insan hakları standartlarına uygun olarak hayata geçirilmesi şeklinde bir ortak anlayış küresel düzeyde norm olarak kabul edilmiştir (Kurtoğlu, 2015, s.13-14).

Politika belgelerinin analizine geçmeden önce, bu belgeleri okuyabilmek ve temelindeki ortak anlayışı ortaya çıkarabilmek için, kullanılan kavramlardan bazılarını tanımlamakta fayda vardır. **Cinsiyet**, kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılığı ifade etmektedir. **Toplumsal cinsiyet** ise kadınlar ve erkekler için toplum tarafından uygun görülen ve sosyal olarak inşa edilen roller, davranışlar, eylemler ve niteliklerdir (İstanbul Sözleşmesi, 2011, 3. Madde). **Cinsiyet kimliği**, her bireyin, doğuştan gelen cinsiyetine uygun düşün düşmesin, dış görünüşün veya bedensel işlevlerin tıbbi, cerrahi veya başka yöntemlerle iradi değişikliklerini de içerebilecek bedensel bilinç, giyim kuşam, söz ve davranışlar da dahil olmak üzere, özel ve kişisel cinsiyetini duyumsama ve yaşama olarak anlaşılmalıdır (Yogyakarta İlkeleri, 2006). **Toplumsal cinsiyet eşitliği**, kadınların ve erkeklerin fırsatları kullanmada, kaynakların ayrılmasında ve kullanımında, hizmetlere erişimde ve hizmetlerden yararlanmada cinsiyeti sebebiyle ayrımcılığa uğramamasıdır. Uluslararası politika belgelerinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için önerilen geçici ve özel tedbirlerden ikisi toplumsal cinsiyet kotası ve toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılmasıdır. **Toplumsal cinsiyet kotası**, bir kurumun ya da komitenin üyelerinin belli bir sayısının (yüzdesinin) kadınlar ya da erkekler tarafından oluşturulmasını ifade eden bir politikadır. **Toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma** ise politika süreçlerinin tüm evrelerinde ve tüm düzeylerinde, erkeklerle kadınlar arasındaki eşitlik prensibini dikkate alarak bunun tüm eylem alanlarında uygulanmasıdır. Bu şekilde, toplumsal cinsiyet ana akımlaştırma, strateji ve politika oluşturma sürecinin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır (UNESCO, 2009).

Bu çalışmada ilgili politika belgeleri üç temel sınıflandırma altında incelenmiştir: Birincisi, evrensel insan hakları belgeleri ve takibinde geliştirilen kadın konulu politikaların yer aldığı belgeler, ikincisi toplumsal cinsiyet eşitliğini içeren uluslararası spor politika belgeleri ve son olarak uluslararası spor ve toplumsal cinsiyet eşitliği politika belgelerinin benimsediği normlar ve kabul edilen politikalarıdır.

1. Evrensel İnsan Hakları Belgeleri

BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1 Aralık 1948 tarihinde BM Genel Kurulunda kabul edilirken, Türkiye 6 Nisan 1949 tarihinde Beyannamenin 2. Maddesinde cinsiyet ayrımı gözetilmeksizin herkesin belirtilen bütün hak ve özgürlüklere sahip olduğu hükmüne bağlanmıştır: "Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya diğer herhangi bir akide, milli veya içtimai menşee, servet, doğuş veya herhangi diğer bir fark gözetilmeksizin işbu Beyanname'de ilan olunan tekml haklardan ve bütün hürriyetlerden istifade edebilir." Önsözde "İnsanın temel haklarına, insanın hayiyet ve değerine, erkek ve kadınların eşitliğine olan inancı" açıkça teyit edilmektedir. Beyannamenin önemli normları arasında insanlık onuruna saygı, ayrımcılık karşıtlığı ve eşitlik yer almaktadır. Özel olarak spora bir vurgu yapılmamış olmakla birlikte insanların eğlenme ve dinlenme faaliyetlerine yapılan vurgu önemlidir. Beyannamenin 24. Maddesinde ifade edilen 'recreational activities', Türkçeye 'dinleme-eğlenme' kelimeleriyle çevrilmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Avrupa Konseyi tarafından 1950 yılında Roma'da kabul edilmiş, Türkiye 1952 yılında imzalamıştır. Toplumsal cinsiyet konusu Madde 14'de Ayrımcılık yasağı kapsamında ifade edilmiştir:

Bu Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa

aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır.

BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşme (CEDAW)

Uluslararası Kadın Hakları Bildirgesi olarak tanımlanan CEDAW, BM bünyesinde yer alan 8 insan hakları sözleşmesinden birisidir. CEDAW, 1979 yılında kabul edilmiş ve 1981 yılında yürürlüğe girmiştir. CEDAW'ın hedefi, toplumsal yaşamın her alanında kadın-erkek eşitliğinin gerçekleştirilmesi için kalıplaşmış kadın-erkek rollerine dayalı önyargıların ve ayrımcılık içeren uygulamaların ortadan kaldırılmasıdır. CEDAW 1. Maddede kadınlara karşı ayırım net bir şekilde tanımlanır:

İş bu sözleşmeye göre 'Kadınlara karşı ayırım' deyimi kadınların medeni durumlarına bakılmaksızın ve kadın ile erkek eşitliğine dayalı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve diğer alanlardaki insan hakları ve temel özgürlüklerin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen ve ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet veya kısıtlama anlamına gelecektir.

CEDAW, taraf devletler üzerinde uluslararası hukuk çerçevesinde bağlayıcılığı olan bir sözleşmedir. CEDAW İhtiyari Protokol ile taraf devletlerin CEDAW'ı ihlal etmeleri durumunda, kişilere ve gruplara CEDAW Komitesine başvuru hakkı tanınmaktadır. Türkiye, CEDAW Sözleşmesi'ni 1985 yılında, CEDAW İhtiyari Protokolü ise 2002 yılında imzalamıştır. Sözleşmeye ve İhtiyari Protokole taraf olan Türkiye, "Hukuki sistemine kadın-erkek eşitliği prensibini yerleştirme; ayrımcı tüm kanunları ortadan kaldırma ve kadınlara karşı ayrımcılığı yasaklayan kanunları yürürlüğe sokma; kadınları ayrımcılığa karşı etkin bir şekilde korumak için mahkemeler ve diğer kamu kurumları kurma ve kadınlara karşı kişiler, örgütler ve şirketler tarafından yapılan her türlü ayrımcı-

lığın ortadan kaldırılmasını" güvenceye almakla sorumludur.

Aşağıda sunulan CEDAW 10. ve 13. Maddelerde, kadınların spor ve beden eğitimine aktif katılımlarının sağlanması için devletin uygun önlemleri alması ifade edilmiştir. CEDAW'ın orijinal metninde yer alan 'recreational activities' kavramı, Türkçe metinde 'eğlence' olarak yer almaktadır (Madde 13/c: The right to participate in recreational activities, sports and all aspects of cultural life). Anlaşılacağı üzere spor bilimleri alanının bir bileşeni olan rekreasyon aktiviteleri sözleşmenin bu maddesinde doğrudan yer almaktadır.

Madde 10. Taraf devletler özellikle arasındaki konularda kadın erkek eşitliği esasına dayanarak eğitimde erkeklerle eşit hakka sahip olmalarını sağlamak için kadınlara karşı ayrımı önleyen bütün uygun önlemleri alacaklardır:

g. Spor ve beden eğitimi faaliyetlerine aktif olarak katılmaları için erkeklerle eşit fırsatlar tanınması

Madde 13. Taraf devletler, kadınlara karşı ekonomik ve sosyal hayatın diğer alanlarında erkeklerle kadınların eşit olarak haklardan yararlanabilmelerini sağlayarak kadınlara karşı ayrımcılığın önlenmesi için gerekli ve özellikle aşağıdaki önlemleri alacaklardır:

c. Eğlence, spor ve kültürel hayatın bütün yönlerine katılma hakları

CEDAW'da, gerçek eşitliğin sağlanmasını hızlandırmak amacıyla devletlerce alınacak geçici özel önlemlerin (pozitif ayrımcılık vb.) *ayrımcılık sayılmayacağı*, bu önlemlerin ancak hem 'fırsat eşitliği' hem de 'uygulama eşitliği' sağlandığında sona erdirilebileceği belirtilir: "Kadın ve erkek eşitliğini fiilen sağlamak için taraf devletlerce alınacak geçici ve özel önlemler, iş bu sözleşmede belirtilen cinsten bir ayırım olarak mütalaa edilmeyecek ve hiçbir şekilde eşitsizlik veya farklı standartların muhafazası sonucunu doldurmayacaktır. Fırsat ve uygulama eşitliği hedeflerine ulaşıldığı zaman bu tedbirlere

son verilecektir" (Madde 4/1). Komite, bu tür önlemleri benimseyip yaşama geçiren taraf devletlerin, bu yolla erkeklerle karşı ayrımcılık yaptıkları görüşünde değildir.

CEDAW 4. Maddesinin 1. paragrafında yer alan Geçici Özel Önlemlerle ilgili 25 Sayılı Genel Tavsiye kararı, geçici özel önlemlerle ilgili genel tavsiyeyi içermektedir. Spor alanına da bu önlemlerin uygulanması gerekliliği şu şekilde vurgulanmıştır:

Taraf Devletlere, kadınlara karşı ayrımcılık içeren veya dezavantaj oluşturan kültürel uygulamaların, basmakalıp tutum ve davranışların değiştirilmesine ve ortadan kaldırılmasına yönelik sürecin hızlandırılması amacıyla geçici özel önlemler alınmaları gerektiğini hatırlatır. Geçici özel önlemler aynı zamanda, kredi ve borçlar, **spor**, kültür ve **eğlence-dinlenme** ve hukuki farkındalık geliştirme gibi alanlarda da uygulanmalıdır. Gerektiğinde, bu tür önlemler, kırsal kesimdeki kadınlar dâhil, çok yönlü ayrımcılığa maruz kalan kadınlara yönelik olarak da uygulanmalıdır.

Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı

1995 yılında düzenlenen Dördüncü Dünya Kadın Konferansının sonunda Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı adlı iki belge kabul edilmiştir. Pekin Deklarasyonu, taraf hükümetleri, toplumsal cinsiyet perspektifinin politika ve programlara yerleştirilmesi (toplumsal cinsiyet ana akımlaştırma) konularında yükümlü kılmaktadır.

Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planında spora yer verilen stratejik alanlar, kadın eğitimi ve öğrenimi, kadınlar ve sağlık, yetki ve karar alma sürecinde kadınlar ve kız çocuklarıdır. Spora özel iki eylem bulunmaktadır:

Ayrımcı olmayan eğitim ve öğrenimi geliştirmek stratejik hedefi için önerilen eylem;

(83) Hükümetler, eğitim yetkilileri ve diğer eğitim kurumlarıyla akademik kuruluşlar tarafından, (m) ulaşılabilir eğlenme-dinlenme ve spor tesisleri kurmak, kız çocuklar ve her yaşta kadınlar için eğitimde cinsiyete duyarlı programlar ve kamu

kuruluşları oluşturmak ve güçlendirmek, antrenörlük, eğitimlik ve yöneticilik dahil atletizm ve fiziksel aktivitelerin her alanında ve ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylerde katılımcılar olarak, kadınların ilerlemesini desteklemek.

Kadın sağlığını geliştiren önleyici programları güçlendirmek stratejik hedefi için geliştirilen eylem;

(107) Hükümet dışı kuruluşlar, kitle iletişim araçları, özel sektör ve uygun olduğunda BM organlarının dahil olduğu ilgili uluslararası örgütlerle işbirliği yaparak Hükümetler tarafından, (f) eğitim sisteminde, iş yerinde ve toplumda, her yaştan kadın ve kız çocuklarının, spor, fiziksel aktivite ve dinlenme-eğlenme imkanlarına erkeklerle eşit ölçüde ulaşmalarını sağlayacak programlar oluşturmak ve desteklemek.

Ayrıca, Kız Çocukları başlığı altındaki 280 nolu eylem de sporu içermektedir. Bu maddeye göre hükümetler, uluslararası ve hükümet dışı kuruluşlar "Kız çocukların spor, tiyatro ve kültürel faaliyetler gibi ders programı dışında kalan faaliyetlere tam ve eşit katılımını yaygınlaştırmak" (d bendi) ile yükümlüdür.

Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi - İstanbul Sözleşmesi

2011 yılında İstanbul'da imzalanan ve 1 Ağustos 2014 tarihinde yürürlüğe giren İstanbul Sözleşmesi, kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddet ve ev içi şiddeti hedef alan ilk Avrupa sözleşmesi olma niteliği taşımaktadır. Sözleşmenin ilk imzacısı olan Türkiye, Sözleşme'yi 14 Mart 2012 tarihinde onaylamıştır. Spor alanı bu yükümlülükle ilgili Madde 14'te ele alınmıştır:

1. Taraflar, gerektiğinde, öğrencilerin gelişen kapasitesine uygun olarak, kadın erkek eşitliği, kalıplaşmamış toplumsal cinsiyet rolleri, karşılıklı saygı, kişisel ilişkilerde şiddet içer-

meyen çatışma çözümleri, kadına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve kişisel bütünlük hakkı gibi konulara ilişkin öğretim materyallerine resmi müfredata ve eğitimin her seviyesine eklenmesi için gerekli adımları atar.

2. Taraflar, gayri resmi eğitim faaliyetlerinde, spor, kültürel ve boş zaman hizmetlerinde ve medyada 1. Paragrafta bahsedilen ilkeleri geliştirmek amacıyla gerekli adımları atar.

2. Uluslararası Spor Politika Belgelerinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği UNESCO Uluslararası Beden Eğitimi ve Spor Şartı

21 Kasım 1978'de Paris'te düzenlenen BM Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Genel Kurulunda kabul edilmiştir. Şartın 1. Maddesinde beden eğitimi ve spor uygulamalarının herkes için temel bir hak olduğu ifade edilmiştir. Şartta belirtilen normlar arasında temel insan haklarına ve insanlık onuruna saygı, ayrımcılık yasağı, eşitlik, barış ve dostluk yer almaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği özellikle ayrımcılık yasağı ve eşitlik normlarında kapsamaktadır. İlk iki normun belirtildiği ifadeler aşağıda örnek olarak sunulmuştur:

- Beden eğitimi ve spor, dayanışma ve kardeşliği, karşılıklı saygı ve insanlığın onuruna saygıyla birlikte halklar ve bireyler arasında yakın bir iletişimi teşvik etmelidir.
- İnsanlar, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, politik görüş, ulusal ve sosyal köken ayrımı yapılmaksızın BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ndeki haklar ve özgürlüklere sahiptir.

UNESCO Beden Eğitimi, Fiziksel Aktivite ve Spor Şartı

Uluslararası Beden Eğitimi ve Spor Şartı, 2014 yılında fiziksel aktiviteyi de içerecek şekilde genişletilmiştir. Bununla birlikte, Şartın çeşitli maddeleri de yeniden düzenlenmiştir. Şartın 1. Maddesinde beden eğitimi, fiziksel aktivite ve spor uygulamalarının herkes için temel bir hak olduğu belirtilir. Yeni Şart, toplumsal cinsiyet açısından önemli maddeleri içermektedir. Eski

Şartın bazı maddelerine cinsiyet eşitliği perspektifi eklenmekle birlikte sadece toplumsal cinsiyete özgü maddeler de geliştirilmiştir. Madde 1.4. toplumsal cinsiyet eşitliği normunu içermektedir: *Beden eğitimi, fiziksel aktivite ve spor alanlarında, rekreasyon, sağlığın teşviki veya üst düzey performans için olsun veya olmasın, tüm danışmanlık ve karar verme düzeylerine katılmak için eşit fırsat, her kız çocuğunun ve her kadının hakkıdır ve aktif olmaları sağlanmalıdır.*

Aşağıdaki maddelerde toplumsal cinsiyet eşitliğinin de dahil olduğu ayrımcılık yasağı, eşitlik ve sosyal içerme normları ifade edilmiştir:

Madde 1.1. Her insan, etnik köken, cinsiyet, cinsel yönelim, dil, din, siyasi veya diğer görüş, ulusal veya sosyal köken, mülk veya herhangi bir özellik temelinde ayrımcılık yapmaksızın beden eğitimi, fiziksel aktivite ve spor temel hakkına sahiptir.

Madde 1.3. Beden eğitimi, fiziksel aktivite ve spora katılmak için içermeci, uyarlanmış ve güvenli fırsatlar tüm insanlar, özellikle anaokul çağındaki çocuklar, kadınlar ve kız çocukları, yaşlılar, engelliler ve yerli halklar tarafından kullanılabilir.

Madde 4. Beden eğitimi, fiziksel aktivite ve spordan sorumlular, yaralanabilir ya da ötekileştirilmiş grupların dışlanmasını engellemek amacıyla kaynakları toplumsal cinsiyet, yaş, engellilik gözetmeksizin tahsis etmelidirler.

Madde 8.1. Beden eğitimi, fiziksel aktivite ve spor katılımcılarının, iklim, kültür, toplumsal cinsiyet, yaş ve engellilikle ilişkili farklı ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli ve güvenli alanlar, tesisler, ekipman ve kıyafet seçenekleri sağlanmalı ve sürdürülmelidir.

Madde 11. Beden eğitimi, fiziksel aktivite ve sporun potansiyel faydalarının ve bütünlüğünün korunmasının önkoşulu, ayrımcılık, ırkçılık, homofobi, zorbalık, doping, manipülasyon, çocuklarda aşırı antrenman, cinsel sömürü, kaçakçılık ve şiddet konularında her seviyede taraflar arasında iş birliğinin sağlanmasıdır.

UNESCO MİNEPS Berlin Deklarasyonu

2013 yılında Berlin'de, UNESCO üye devletlerinden bakanların ve üst düzey yetkililerin bir araya gelmesiyle gerçekleştirilen 5. MINEPS Konferansı sonucunda Berlin Deklarasyonu yayımlanmıştır. Deklarasyonda UNESCO Beden Eğitimi Şartı ve Olimpik Şart'ta bulunan temel ilkelerin kabul edildiği ifade edilmiştir. Ayrımcılık yasağı normunun ifade edildiği Madde 4'de toplumsal cinsiyet kimliği ve cinsel yönelime de yer verilmiştir: *Spora katılım, etnik köken, cinsiyet, yaş, engellilik durumu, kültür ve sosyal geçmiş, ekonomik kaynaklar, toplumsal cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim gözetilmeksizin, tüm bireyler için temel bir hak olduğunu yeniden doğruluyoruz.*

Avrupa Spor Şartı

1975 yılında yayımlanan Avrupa Herkes için Spor Şartının ilkeleri üzerine inşa edilen Avrupa Spor Şartı, 1992 yılında uyarlanmış ve 2001 yılında yeniden düzenlenmiştir. Madde 3'de ayrımcılık yasağı normuna dayanarak cinsiyet ayrımcılığı yasağı da dahil edilmiştir: *İnsan haklarının ve temel özgürlüklerin korunmasına yönelik Avrupa Sözleşmesi'ni, özellikle de "barışçıl bir şekilde toplanma ve başkalarıyla dernek kurma özgürlüğünü" ve tüm haklardan yararlanmanın, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya diğer kanaatler, ulusal ve toplumsal köken, ulusal bir azınlığa mensup olma, servet, doğum veya herhangi bir diğer statü bakımından hiçbir ayrımcılık yapılmadan sağlandığını akıld tutarak...* Ayrıca Madde 4/1'de *spor tesislerine ve sportif aktivitelere erişimde; cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya diğer kanaatler, ulusal ve toplumsal köken, ulusal bir azınlığa mensup olma, servet, doğum veya herhangi bir diğer statü bakımından hiçbir ayrımcılık yapılamaz* ifadesi belirtilerek spora erişimde cinsiyet eşitliği de kapsanmıştır.

Avrupa Spor Etiği Kuralları

Spor Etiği Kuralları, Avrupa Spor Şartının bir tamamlayıcısıdır (Avrupa Konseyi, 2001b). Avrupa'da spordan sorumlu bakanların Spor Etiği Kuralları başlığı altında ilkeler beyanını kabul

etmeleri beklenmektedir. Şarta göre, adil oyun, sadece bir davranış değil bir düşünme yoludur. Hilenin, haksız kazancın, dopingin, şiddetin (fiziksel ve sözel), cinsel taciz ve çocuk/genç ve kadın istismarın, sömürünün, eşit olmayan fırsatların, aşırı ticarileşmenin ve yolsuzluğun yok edilmesiyle ilgili konuları kapsamaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği de adil oyunun bir parçası olarak kurgulanmıştır. *Çocukların, gençlerin ve kadınların korunması ve desteklenmesiyle ilgili tedbirlerin sağlanması için bu grupları cinsel taciz ve istismardan korumak ve çocukların, özellikle erken beceri gelişimi gösterenlerin, sömürüsünü engellemek hükümetlerin yükümlülükleri arasında yer almaktadır.*

Avrupa Birliği Beyaz Kitap

2007 yılında Avrupa Komisyonu tarafından yayımlanan Sporda Beyaz Kitap, AB'nin sporla ilgili önemli bir politika belgesidir. Amacı, Avrupa'da sporun rolüne dair stratejik eğilim sağlamak, Avrupa politikalarında sporun görünürlüğünü arttırmak ve Avrupa yasalarının spora uygulanması gibi önemli düzenlemeleri göstermektedir. Belgede, Avrupa Spor Etiği Kuralları temel normlar olarak kabul edilmiştir. 17. Madde toplumsal cinsiyet konuları ile ilgilidir:

Madde 17. Komisyon, 2006-2010 yılları arasında Kadın ve Erkek Eşitliği İçin Yol Haritası çerçevesinde, özellikle göçmen kadınlar ve etnik azınlıklardan kadınların spora erişimine, kadınların spordaki karar alma pozisyonlarına erişimine ve medyada spor kadınlarının temsiline odaklanan, sporla ilgili tüm etkinliklerde toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılmasını teşvik edecektir.

Olimpik Antlaşma (OA)

OA, Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC) tarafından benimsenen Olimpizmin Temel İlkeleri, Kuralları ve İşletme Tüzüklerinin kanunname şeklinde toplanmasını sağlayan bir belgedir. OA'da, herhangi bir kapasitede Olimpik Harekete ait olan her kişi ve kuruluş OA'nın kurallarına bağlı kalacağı ve IOC kararlarına riayet edeceği

belirtilmektedir. Aşağıdaki iki Olimpik İlke toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığı da içeren ayrımcılık karşıtlığını vurgulamaktadır.

Temel İlke 4. Spor faaliyetlerine katılmak bir insan hakkıdır. Her birey herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmaksızın, Olimpiyat ruhu içerisinde spor yapma olasılığına sahip olmalıdır. Bunu yapmak için dostluk, dayanışma ve adil oyun anlayışının hâkim olması gerekmektedir.

Temel İlke 6. Irk, din, siyaset, cinsiyet veya başka nedenle herhangi bir ülke ya da kişiye karşı ayrımcılık yapılması Olimpiyat Hareketine ait olmakla uyumsuzdur.

OA'da, IOC'nin rolü, tüm düzeylerde kadınların sporda öne çıkartılmasını teşvik etmek, desteklemek; her yapıda kadın erkek eşitliği ilkesinin uygulanmasının amaçlanması ve herkes için sporun teşvik edilmesi olarak belirtilmektedir. Bu nedenle, *kadınları, sporun tüm düzeylerinde ve tüm durumlarında kadın-erkek eşitliği ilkesinin uygulamaları dikkate alınarak cesaretlendirmek ve spordaki yerlerinin yayılmasını sağlamak* önemli görevleri arasında yer almıştır. Benzer şekilde Uluslararası Paralimpik Komitesi'nin (IPC) 2005-2009 yılları hedefleri arasında; Paralimpik Hareketi içerisinde cinsiyet eşitliği anlayışının ve farkındalığının artırılması, Paralimpik Hareketi içerisinde kadın liderliğinin gelişiminin sağlanması gibi unsurlar yer almaktadır (IPC, 2009).

Olimpik Ajanda 2020'de (2014) toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmek başlığı iki madde yer almaktadır:

Öneri 11: IOC Olimpiyat Oyunlarına %50 kadın katılımını sağlamak için Uluslararası Spor Federasyonlarıyla çalışır. IOC karma cinsiyetli takım sporlarının dâhil edilmesini teşvik eder.

Öneri 38'de ise "Spor dünyasının her düzeyine kadınların dahil olması için kadın liderler gelişim programı düzenler" maddesi yer alır. Bu politika, toplumsal cinsiyet eşitliğini sporun her alanında ana akımlaştırmayı hedeflemekte; spora katılım, medyada görünürlük, hakem ve antrenörlük pozisyonları, eğitim imkânlarından

yararlanma başta olmak üzere bütün spor kurumlarının ve federasyonların yönetim, kurul ve komisyonlarında toplumsal cinsiyet eşitliği kotasının (%40) uygulanmasını zorunlu kılmaktadır.

3. Uluslararası Spor ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politika Belgeleri

Avrupa Komisyonu Kadın ve Spor Şartı

1987 yılında Avrupa Parlamentosu tarafından benimsenen Avrupa Kadın ve Spor Şartı, Avrupa Birliği'nde sporda kadınlar ve erkekler için eşit fırsatların talebinin resmi olarak kabul edildiği ilk adımdır. Şartın maddelerinden bazıları aşağıda sıralanmıştır:

Spor kurumları, toplumsal cinsiyet eşitliğinin uygulanmasından ve sporun tüm düzeylerinde kadın katılımının ilerletilmesi için yönetim araçlarının bulunmasından sorumludur.

Kadınlar ve erkekler sporun bütün alanlarında ve düzeylerinde karar verme sürecine katılmak için benzer fırsatlara sahip olmalıdırlar. Kurullarda, komitelerde ve yönetim pozisyonlarında eşit olarak temsil edilmelidirler.

Beden eğitimi öğretmenleri, antrenörler, sağlık uzmanları ve eğitim ortamlarında çalışan diğer gruplar sporda toplumsal cinsiyet ayrımcılığının farkında olmalı ve toplumsal cinsiyet eşitliği ilkelerini benimsemeli ve uygulamalıdır.

Şartta, cinsel yönelim nedeniyle bireylere yönelik ayrımcılığın, her seviyede ve tüm spor alanlarında kabul edilemez olduğu da vurgulanmıştır. Ayrıca Şarta, diğer spor politika belgelerinde yerli düzeyde vurgulanmayan spor bilimleri alanı da dahil edilmiştir:

Kadınların ve erkeklerin spor bilimi komitelerinin üyeleri olmak için ve kuramları, yöntemleri ve araştırma konularını etkilemeleri için benzer fırsatları olmalıdır. Kadınların ve erkeklerin her seviyede ve her alanda spor bilimlerine eşit olarak katılımı ve eşit muamele edilmesi teşvik edilmelidir.

Avrupa Komisyonu Kadın ve Spor Şartı'nda spor kurumlarında cinsiyet eşitliğinin sağlanması için cinsiyet kotası gibi somut tedbirlerin alınması gerektiği vurgulanır: *Avrupa Komisyonu ve Üye Devletler, spor kurumlarının karar alma pozisyonlarında kadınların ve erkeklerin eşit olarak temsil edilmesini sağlamak için somut tedbirler almalıdır. Bu amaca ulaşmak için bir kota sistemi ve ek proaktif eylemler gerekmektedir.*

Avrupa Komisyonu Kadın ve Spor Kararı

2002 Kadın ve Spor Konulu 2280 Sayılı Avrupa Parlamentosu Kararına göre kadınların sporu, eşitlik hakkının ve vatandaşlık, yaş, engellilik, cinsel yönelim veya din gözetmeksizin tüm kadınların kendi bedenlerini kontrol etme ve spora katılma özgürlüğünün ifadesidir. Kararda, kadın sporlarının ve kadınların spora katılımının geliştirilmesi, kadınların liderlik pozisyonlarına dair farkındalıklarının ve katılımının artırılması, kadınların spordaki faaliyetlerinin medyada daha geniş yer bulmasının sağlanması, toplumsal cinsiyetle ilgili istatistiklerin toplanmasının sağlanması ve sporda kadınlara, genç insanlara ve çocuklara yönelik cinsel istismarla mücadele konularında bakanlar komitesine çağrıda bulunulur.

AB Üye Ülkeler Bakanlar Komitesi Tavsiyesi-Sporda Toplumsal Cinsiyet Ana Akımlaştırma

AB'nin 2015 tarihli bu tavsiyesinde özellikle toplumsal cinsiyet politikalarının bütün spor plan ve politikalarına dahil edilmesi (toplumsal cinsiyet ana akımlaştırma) vurgulanmıştır. İlgili tavsiyelerden bazıları aşağıda sıralanmıştır:

Madde 1. Kadınlar ve erkekler arasında eşitlik ilkesini ve toplumsal cinsiyet ana akımlaştırma stratejisini spor ve beden eğitimi ulusal yasalarına ve/veya mevcut mevzuat ve/veya sporla ilgili düzenlemelere dahil etmek

Madde 3. Spor ve beden eğitimi ile ilgili kamu kurumlarında cinsiyet dengesini oluşturmak ve karar verme alanlarının her birine toplumsal cinsiyet perspektifinin dahil olmasını sağlamak.

Madde 4. Sporda kadınlar ve erkekler arasında somut eşitliği elde etmek için eylem planları hazırlamak ve toplumsal cinsiyet ana akımlaştırma stratejisini kamu sporu ve beden eğitimi politikaları ve programlarının bir parçası haline getirmek.

Tavsiye Kararında, sporda toplumsal cinsiyet ana akımlaştırmanın sağlanmasından sorumlu kurumlar arasındaki iş birliği de vurgulanmıştır:

Madde 10. Sporda toplumsal cinsiyet eşitliği için çalışan sivil toplum kuruluşlarını desteklemek ve ilgili kurumların iş birliğini sağlamak.

Madde 11. Ulusal eylem planlarının geliştirilmesi, uygulanması ve değerlendirilmesi süreçlerinde spor ve beden eğitiminden sorumlu bakanlıkları, kadın ve erkek eşitliğinden sorumlu bakanlığı, sivil toplum kurumlarını, spor kurumlarını, araştırma kurumlarını bir araya getirmek.

Madde 15. Sporda kadın ve kız çocuklarına karşı cinsiyete dayalı şiddeti önlemek ve bunlarla mücadele etmek için spor örgütleriyle iş birliği içinde politika ve önlemleri benimsemek, uygulamak ve izlemek.

IWG Brighton Plus Helsinki Kadın ve Spor Bildirgesi

International Working Group on Women and Sport (IWG), kadın ve spor konulu ilk uluslararası kongreyi, 5-8 Mayıs 1994 tarihinde Birleşik Krallık, Brighton kentinde düzenledi ve sonucunda kadın ve spor alanında uluslararası ilk politika belgesi olarak kabul gören Brighton Kadın ve Spor Bildirgesi'ni yayımladı. 2014 yılında genişletilerek Brighton Plus Helsinki Kadın ve Spor Bildirgesi adını aldı. 2017 yılı itibarıyla, hükümete bağlı olan ve olmayan organizasyonların, milli olimpiyat komitelerinin, ulusal ve uluslararası spor federasyonlarının ve eğitim ve araştırma enstitülerinin yer aldığı 441 kurum bildirgeyi imzaladı. Bildirgeye göre devlet ve hükümet mekanizmaları, spordan sorumlu kurumları ve organizasyonları BM Hükümlerinin, İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinin ve CEDAW'ın eşitlik

hükümlerine uyum sağlamaları için çaba göstermelidir. Bu doğrultuda devletler, bütün kadınların ve kız çocuklarının, kişilerin haklarını, değerini ve saygısını koruyan, güvenli ve destekleyici bir ortamda spora katılma fırsatını temin etmeli, üst düzey ve/veya profesyonel sporcuları destekleyenler yarışma olanaklarının, ödüllerin, teşviklerin, tanınmaların, sponsorluğun, promosyonun/özendirilmenin ve diğer destek biçimlerinin kadına ve erkeğe eşit ve adil olarak dağıtılmasını temin etmelidir.

IWG Windhoek Eylem Planı

19-22 Mayıs 1998 tarihinde Namibya, Windhoek'de düzenlenen 2. Dünya Kadın ve Spor Konferansında, kız çocuklarının ve kadınların spora tam katılımlarında eşit fırsatların sağlanabilmesi için dünya genelinde eylem çağrısında bulunulmuştur. Eylem Planı, ulusal ve uluslararası spor organizasyonları, hükümetler, sivil otoriteler, gelişim ajansları, okullar, iş hayatı, eğitim ve araştırma kurumları; sporun ilerlemesinden ve gelişiminden sorumlu olan ya da doğrudan etkisi bulunan ya da sporda kadınların istihdamına, eğitimine, yönetimine, yetiştirilmesine, gelişimine ve bakımına herhangi bir yolla dahil olan kadın örgütlerinde bulunan bütün erkek ve kadınlara hitap etmektedir. Eylem Planındaki maddelerden ikisi aşağıda sunulmuştur:

- (a) Brighton Bildirgesi'nin ilkelerinin uygulanmasına yönelik amaçlar ve hedeflerle birlikte eylem planları geliştirmek, uygulamaları izlemek ve rapor etmek;
- (b) Cinsiyet testi, şiddet ve sömürü, taciz ve istismarın her türlü biçimlerinin yok edilmesi için gerekli adımların atılması yoluyla kız çocuklarının ve kadınların güvenli ve destekleyici bir ortamda spora katılımlarını sağlamak.

IWG Montreal Araç Seti

2002 yılında Kanada Montreal'de düzenlenen 3. IWG Dünya Kadın ve Spor Kongresi sonucunda yayımlanan Montreal Bildirgesi'nde daha kapsamlı hedeflerin gerçekleştirilmesinin yolunun bilgilendirme ve savunuculuk kampanyaları ve

sporun toplumsal gelişim projelerine entegre edilmesini de içeren çeşitli eylemlerden geçtiği onaylanmıştır. Kongrede geliştirilen Montreal Araç Seti, delegelerin kendi ülkelerinde ve kurumlarında cinsiyet eşitliğinin sağlanmasını güçlendirmeleri için kuramsal ve uygulamalı yönergeler içermektedir. Kız çocuklarının ve kadınların spor ve fiziksel aktiviteye katılımları konusunda insanları eğitmek için üç aşamalı bir program önermektedir. Birinci aşamada, kadın ve erkek eşitliğini ve adaletsizliği gösteren bilgi ve istatistikler toplanmaktadır. İkinci aşamada bu istatistiklerin neden kadınların ve kız çocuklarının spor ve fiziksel aktiviteye katılmaları için daha çok fırsat sağlanması gerektiğine yönelik kullanılması yer almaktadır. Üçüncü aşamada ise gerekli değişimi gerçekleştirebilecek kişilerle bu bilgilerin paylaşılması önerilmektedir.

IWG Sydney Scoreboard

2010 yılında Sidney'de düzenlenen 5. IWG Dünya Kadın ve Spor Konferansının sonucunda, BM Milenyum Hedefleri'nin başarılması bağlamında uluslararası, bölgesel, ulusal ve yerel düzeyde tüm spor kurumlarının idari komitelerinde görev yapan kadınların ilerlemesini izleyebilmek için uluslararası erişilebilir, etkileşimli ve gerçek zamanlı bir çevrimiçi araç olan Sydney Scoreboard geliştirilmiştir. Sydney Scoreboard, küresel düzeyde spor kurullarında kadın temsiliyetini artırmayı hedeflemektedir. Ulusal spor kurumları ve uluslararası federasyonların yönetim kurullarında yer alan kadınların sayısını belgelemektedir.

International Association of Physical Education and Sport for Girls and Women (IAPESGW) Kabul Et ve Saygı Göster Bildirgesi

1949 yılında kurulan IAPESGW, kız çocukları ve kadınlar için beden eğitimi ve spor amacıyla çalışan üyeleri desteklemekte ve profesyonel gelişme ve uluslararası iş birliği için fırsatlar sağlamaktadır. 11-16 Şubat 2008'de Umman Sultan Qaboos Üniversitesi'nde IAPESGW'ye üye Müslüman toplulukların yer aldığı ülkelerin (Bosna ve Hersek, Danimarka, Mısır, İran, Irak, Malezya,

Fas, Umman, Güney Afrika, Suriye, Türkiye, Birleşik Arap Emirlikleri ve Birleşik Krallık) katıldığı bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantı sonrasında yayımlanan Kabul Et ve Saygı Göster Bildirgesi'nin maddelerinden bazıları şunlardır:

(1) Spor ve eğitim sistemlerinde çalışan bireylere, Müslüman kadınların ve kız çocuklarının kendi dinlerini yaşayabilmelerinin ve spor ve fiziksel aktiviteye katılabilmelerinin farklı yollarını, örneğin fiziksel aktivite tercihi, kıyafet tercihi ve karma ya da kadın erkek ayrı gruplandırma, kabul etmelerini ve saygı göstermelerini öneriyoruz.

(2) Uluslararası spor federasyonlarının yarışmalarda giyilecek kıyafet talimatlarının İslami gereklilikleri, kültüre özgü kuralları ve güvenliği dikkate alarak bütün kadınların katılımını gerçekleştirme yükümlülüklerini yerine getirmelerini sağlayacağımızı bildiriyoruz.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu çalışmada, spor alanındaki uluslararası toplumsal cinsiyet eşitliği politika belgelerinin haritasını çıkartmayı amaçladık. Spor alanında toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerin ortadan kaldırılması amacıyla uluslararası platformda politika rehberi sunan belgeler, BM ve AB temel insan hakları belgeleriyle uyumludur ve ortak bir anlayışı içermektedir. Uluslararası politika belgelerinin, kadınların insan haklarını tanımlarken tartışmasız kabullendikleri bir nitelik, bu hakların evrensel olduğudur. Bu demektir ki, kültür, inanç, gelenek, töre vb. nedenlerle kadınların insan haklarının ihlali kabul veya göz ardı edilemez. Evrensel hakların gerçekleştirilmesinde insanlık onuruna saygı, eşitlik, ayrımcılık karşıtlığı gibi vazgeçilmez normlar politika belgelerinde benimsenmiş ve ilgili politikalar bu normlar bağlamında üretilmiştir. Spor alanındaki temel politika belgelerinde (BM Beden Eğitimi, Fiziksel Aktivite ve Spor Şartı, Olimpik Antlaşma, Avrupa Herkes için Spor Şartı vb.) ve spor ve toplumsal cinsiyet eşitliği politika belgelerinde de (Avrupa Kadın ve Spor Şartı, Brighton Kadın ve Spor Bil-

dirgesi vb.) bu normlar benimsenmiştir. Bu bağlamda uluslararası spor ve toplumsal cinsiyet eşitliği politika belgelerinde vurgulanan temel ilke; ulusal ve uluslararası kurumsal politikaların, kadınlar arasındaki farklılıkların ve çeşitliliğin - ırk, yetenek, yaş, din, cinsel yönelim, etnisite, dil vb.- tam olarak tanındığı bir spor ortamında onların tam katılımını sağlayacak fırsatları sunacak şekilde düzenlenmesi zorunluluğudur.

Tartışma bölümünde, uluslararası spor ve toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarında üzerinde önemle durulan üç stratejik alana değinelecektir. Bu alanlarla birlikte, özellikle spor bilimciler için önemli olan bir stratejik alan da vurgulanacaktır.

Çalışmada incelenen uluslararası politika belgelerinde **geçici özel önlem** olarak tanımlanan pozitif ayrımcılık, spor kurumlarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında önemli bir politikadır. CEDAW Sözleşmesi'nde, gerçek eşitliğin sağlanmasını hızlandırmak amacıyla devletlerce alınacak geçici özel önlemlerin ayrımcılık sayılmayacağı belirtilmiştir. Kadınların spor kurumlarında temsillerini arttırmak ve cinsiyet eşitliğini sağlamak amacıyla geliştirilen ve uygulanan en yaygın geçici özel önlem toplumsal cinsiyet kotasıdır. Toplumsal cinsiyet kotası temelde soyut eşitlik anlayışını aşma ve ayrımcılığa uğramış, ayrıcalıksız konumdaki kadınlara kamusal alanda fırsat sağlanmasını hedeflemektedir. Toplumsal cinsiyet kotası, kadınların karşılaştığı engelleri kaldırarak ayrımcı muameleleri önlemek veya geçmişteki eşitsizlikleri aşabilmek için geliştirilmiş geçici bir özel önlemdir. Norveç Olimpik Komitesi ve Spor Konfederasyonu 1987 yılında toplumsal cinsiyete dair ilk düzenlemeyi yapmış ve 1990'da da Spor Yasasına cinsiyet kotası dahil edilmiştir (Fasting, 2003). Buna göre her komitede ve yönetim kurulunda her cinsiyetten bireylerin bulunması gerekliliği güvence altına alınmıştır. Norveç spor kurumlarındaki ilgili yasa paragrafında "Konseylere, kurul ve komitelere temsilcilerin atanmasında ve seçilmesinde her iki cinsiyetten adaylar/temsilciler olacaktır. Cinsiyetlerin dağılımı kurumlardaki/bölgelerdeki üyelerin oranlarıyla paralel olacak,

fakat her iki cinsiyetin en az iki temsilcisi olacaktır. Bu üç ya da daha az kişiden oluşan kurullara ve komitelere uygulanmaz" ifadesi yer almaktadır (Fasting ve Skou, 1994). Alman Spor Konfederasyonu da 1996 yılında statüsüne şu değişikliği eklemiştir: "Kadınlar bütün ulusal komitelere ve ulusal kurullara atanmak ve oylanmak zorundadır. Oranları en azından kadın üyelik oranına eşit olacaktır" (Deutscher Sportbund, 2001:50; alıntı Pfister ve Radtke, 2009). 2003 yılında da "toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akım ve politikalara yerleştirilmesi" politikasını yeni eylem planı olarak uygulamaya başlamıştır.

Türkiye'de spor alanı çok büyük oranda devlet kurumları (Spor Genel Müdürlüğü, Spor Federasyonları), spor kulüpleri ve ticari spor merkezleri tarafından yönetilirken, **sivil toplum** sesi ise neredeyse duyulmamaktadır. Öte yandan Kuzey Avrupa ülkelerinde, Amerika ve Kanada'da sivil toplum kuruluşlarının yoğun bir etki alanı var. Örneğin, Norveç'te gönüllü spor sisteminin ülkenin en güçlü beşinci sosyal kurumu olduğu ileri sürülmektedir (Klausen, 1998). Uluslararası politika belgelerinde vurgulanan önemli bir nokta, spor ve toplumsal cinsiyet eşitliği alanındaki kurumların iş birliğidir. Özellikle devlet kurumları ile sivil toplum kurumlarının iş birliği toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının geliştirilmesi, uygulanması ve değerlendirilmesinde çok önemlidir. Bazı sivil toplum kuruluşları, devletin toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama yükümlülüğünü paylaşarak, kendi alanlarında toplumsal cinsiyet eşitliğini izleme faaliyetlerinde bulunurlar. Türkiye'de kadınların ve kız çocuklarının spor ve fiziksel aktiviteye katılımları konusunda hak temelli faaliyet yürüten tek sivil toplum kuruluşu 2012 yılında kurulan Kadınlar için Spor ve Fiziksel Aktivite Derneğidir (KASFAD). KASFAD, Türkiye'de kadınların ve kız çocuklarının aktif yaşamın bütün avantajlarından yararlanabilmeleri için güvenilir ve destekleyici bir ortamda spor ve fiziksel aktivite fırsatlarının sunulmasını sağlamak için çalışmalar yürütmektedir. Spor bilimleri alanında faaliyet yürüten en önemli sivil toplum kuruluşu ise Spor Bilimleri Derneğidir (SBD). SBD, ulusal ve uluslararası

kongreler, sempozyumlar, atölye çalışmaları ve seminerler aracılığı ile yeni teknikleri duyurarak dünya genelinden toplanılan bilgilerin yaygınlaştırılması için çalışmayı, ayrıca spor bilimlerinde akademik unvan sahibi veya olmak için çaba harcayan üyelerine araştırmalarında yardımcı olmayı veya projelendirilmiş araştırmalara katılarak desteklemeyi, spor biliminin ülkemizde gelişimine yardımcı olmayı, ve bu amaçla ilgili olarak ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmayı misyon edinmiştir. Spor bilimlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, derneğin misyonunda doğrudan yer alması da ana politika alanlarına dahil edilebilecek bir çalışma alanıdır. Fakat bildiğimiz kadarıyla, toplumsal cinsiyet eşitliği alanında herhangi bir çalışması bulunmamaktadır.

Uluslararası spor ve toplumsal cinsiyet politika belgelerinde üzerinde önemli durulan bir diğer husus toplumsal cinsiyete duyarlı veri toplamasıdır. **Toplumsal cinsiyete duyarlı veri**, kadınlara ve erkeklere yüklenen görevlerin, sorumlulukların ve rollerin farkında olarak, her iki cinsiyetin toplum içinde konumlandırma biçimleri bilinerek ve bunların kadınlar aleyhine yarattığı dezavantajlar hesaba katılarak veri toplanması, analiz edilmesi, izlenmesi ve değerlendirilmesi süreci olarak tanımlanabilir (Demirdirek ve Şener, 2014, s. 12). Verinin cinsiyetten bağımsız olduğu algısı ilgili alanda var olan kadınların karşılaştıkları zorlukların ve ihtiyaçların görünmemesine ve dolayısıyla ihtiyaca yönelik politika üretilmemesine neden olabilmektedir. Toplumsal cinsiyete duyarlı olmayan veriler, spor kurumlarının da önemli bir sorunudur. Sporcu sayılarının dışında cinsiyete göre ayrıştırılmış veri çok sınırlıdır ve bu sınırlılık kamu hizmetlerin cinsiyete duyarlı biri biçimde planlanmasına ve yürütülmemesine sebebiyet vermektedir. Spor kurumlarında cinsiyete duyarlı veri toplama, toplumsal cinsiyet analizi yapma ve cinsiyete duyarlı politika geliştirme çalışmaları yapılmalıdır.

Bazı politika belgelerinde **spor bilimleri alanında toplumsal cinsiyet eşitliğinin** sağlanması konusu da vurgulanmaktadır. Örneğin, spor

bilimleriyle ilgili kuruluşlarda toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması amacıyla toplumsal cinsiyet kotası gibi özel tedbirlerin uygulanması önerilmektedir. Ülkemizde spor bilimleri alanında artan bir toplumsal cinsiyet farkındalığı olmakla birlikte ilgili kurumların karar alma organlarında bu farkındalığın olmadığını söyleyebiliriz. 2017 yılında gerçekleştirilen son SBD olağan genel kurulunda kadın üyelerin yönetim kuruluna seçilmesine dair bir girişim kendiliğinden gerçekleşmiş olmakla birlikte, henüz spor bilimleri alanında bu konu gündeme gelmemiştir. Bu alan, özellikle SBD için önemli bir stratejik alandır.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin gerçekleştirilmesi amacıyla uluslararası kuruluşlar tarafından hazırlanan çeşitli sözleşmeler ve tavsiye kararlarının amacı, taraf devletlere kendi mevzuatlarında (kanun, yönetmelik, talimat vb.) kadın-erkek eşitliğine ilişkin düzenlemelerin gerçekleştirilmesi konusunda rehberlik sunmaktır. Fakat bu rehberliğin yasal bağlayıcılığı da bulunmaktadır. Dolayısıyla ülkemizin de taraf olduğu uluslararası politika belgeleri, taraf devletlerin kendi yetki alanlarındaki kişilerin hak ve özgürlüklerini güvence altına almayı taahhüt ettikleri sözleşmelerdir. Ülkemizde, spor alanında kadınların hak ve özgürlüklerinin sağlanmasında ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin gerçekleştirilmesinde uluslararası politika belgelerinde benimsenen ortak anlayışın hükümetlerin her türlü plan ve programlarına dahil edilmesi hayati önemdedir. Bu nedenle, Türkiye'nin taraf olduğu sporda toplumsal cinsiyet eşitliği konulu uluslararası politika belgelerinin uygulamaya geçirilmesinde siyasi karar alıcılara ve politika yapıcılara önemli görevler düşmektedir. Öncelikle bu çalışmanın gerekçesi olan ilgili belgelerin Türkçeye çevrilmesi, bu belgelerin mevcut yasalarla uyumlu hale getirilmesi ya da belgelerdeki maddelere ilişkin yeni yasaların geliştirilmesi için siyasi karar alıcıların harekete geçmesi önerilmektedir.

Bu çalışmanın spor kurumlarında gerçekleştirilecek toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarında temel alınması gereken uluslararası politika belgelerinin okunmasında ve spor bilimcilerin toplumsal cinsiyete duyarlı veri içeren araştır-

maları gerçekleştirmelerinde yol gösterici olacağını ve bu yolla ülkemiz spor alanında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına katkıda bulunacağını düşünüyoruz.

Yazar Notu: Bu makele Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneğinin yürüttüğü Türkiye'de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi isimli proje kapsamında hazırlanmıştır.

Yazışma Adresi (Corresponding Address):

Dr. Pınar Öztürk

Hacettepe Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi,
Rekreasyon Bölümü, Beytepe, Ankara

E-posta: pinarozturk@hacettepe.edu.tr

Telefon No:0312 2976890

Faks No: 0312 2992167

KAYNAKLAR

- Aybek A, Yıldırım İ.** (2016). Baron Pierre de Coubertin'in olimpizm felsefesinde kadın. (C Koca, Ed.). *Sporun Toplumsal Cinsiyet Halleri* s. 58-77. Ankara: Spor Yayınevi.
- Avrupa Birliği.** (2007). *Avrupa Birliği Sporda Beyaz Kitap (White Paper on Sport)*. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52007DC0391&from=EN>
- Avrupa Konseyi.** (1950). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi* <http://www.danistay.gov.tr/upload/avrupainsanhaklarisozlesmesi.pdf>
- Avrupa Komisyonu.** (2002). *Avrupa Komisyonu Kadın ve Spor Kararı (European Parliament resolution on women and sport (2002/2280(INI))*. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P5-TA-2003-0269+0+DOC+XML+V0//EN>
- Avrupa Konseyi.** (2001a). *Recommendation No. R (92) 13 REV of the Committee of Ministers to Member States on the Revised European Sports Charter*. Mayıs 16 2001, <https://rm.coe.int/16804c9dbb>
- Avrupa Konseyi.** (2001b). *Avrupa Spor Etiği Kuralları (Recommendation No. R (92) 14 REV of the Committee of Ministers to Member States on the Revised Code of Sports Ethics 1992-2001)*. [https://www.coe.int/t/dg4/epas/resources/texts/Rec\(92\)14rev_en.pdf](https://www.coe.int/t/dg4/epas/resources/texts/Rec(92)14rev_en.pdf)
- Avrupa Konseyi.** (2011). *Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi - İstanbul Sözleşmesi*. <https://rm.coe.int/1680462545>
- Birleşmiş Milletler.** (1948). *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi* https://www.unicef.org/turkey/pdf/_gi17.pdf
- Birleşmiş Milletler.** (1979). *Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Sözleşme (CEDAW)* https://www.unicef.org/turkey/pdf/_gi18.pdf
- Birleşmiş Milletler.** (1995). *Pekin Deklerasyonu ve Eylem Platformu*. <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/pekin.pdf>
- Demirdirek H, Şener Ü.** (2014). *81 İl için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi*. Ankara: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı.
- Fasting K.** (2003). Women and sport in Norway. (I Hartmann-Tews, G Pfister, Ed.) *Sport and Women, Social Issues in International Perspective* s. 15-34. London: Routledge.
- Fasting K, Skou G.** (1994). *Developing Equity for Women in the Norwegian Confederation of Sports*. Oslo: Norwegian Confederation of Sports/Norwegian University of Sports and Physical Education.
- Hovden J, Pfister G.** (2006). Gender, power and sports. *Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, 14(1), 4-11. doi: 10.1080/08038740600819072
- International Paralympic Committee.** (2009). Annual Report. https://m.paralympic.org/sites/default/files/document/120201082427810_Annual_Report_2009_web.pdf
- IAPESGW (International Association of Physical Education and Sport for Girls and Women).** (2008). *Kabul Et ve Saygı Göster Bildirgesi*. <http://www.idan.dk/media/%7B0E3B9842-4BEF-4E3D-8BCD52EBDEF74E73%7D/Press%20release.pdf>
- IOC (International Olympic Committee).** (2007). *Olimpik Anlaşma (Olympic Charter)*. https://stillmed.olympic.org/media/Document%20Library/OlympicOrg/Olympic-Studies-Centre/List-of-Resources/Official-Publications/Olympic-Charters/EN-2007-Olympic-Charter.pdf#_ga=2.219622288.8628502.1504427500-1879205161.1502280081
- IOC (International Olympic Committee).** (2014). *Olimpik Ajanda 2020 (Olympic Agenda 2020)*. https://stillmed.olympic.org/Documents/Olympic_Agenda_2020/Olympic_Agenda_2020-20-20-Recommendations-ENG.pdf
- IWG (International Working Group on Women and Sport).** (1998). *Windhoek Eylem Planı (The Windhoek Call For Action)*. http://iwg-gti.org/common_up/iwg-new/files/Windhoek_call_for_action_e.pdf

- 20. IWG (International Working Group on Women and Sport).** (2002). *Montreal Araç Seti (The Montreal Tool Kit)*. http://iwg-gti.org/common_up/iwg-new/files/Montreal_Toolkit_e.pdf
- 21. IWG (International Working Group on Women and Sport).** (2014). *Brighton Plus Helsinki Kadın ve Spor Bildirgesi*. http://iwg-gti.org/common_up/iwg-new/files/Brighton_Plus_Helsinki_2014_Declaration.pdf
- 22. KASFAD (Kadınlar için Spor ve Fiziksel Aktivite Derneği).** (2012). Türkiye'de Kadınlar ve Kız Çocuklarının Spor ve Fiziksel Aktiviteye Katılımı. <http://www.kasfad.org/wp-content/uploads/KASFAD-raporu.pdf>
- 23. Koca C.** (2016). Cinsiyetlendirilmiş bir sosyal alan olarak spor. C Koca, Ed.). *Sporun Toplumsal Cinsiyet Halleri* s. 18-38. Ankara: Spor Yayınevi.
- 24. Kurtoğlu A.** (2015). *Hak Temelli İzleme ve Değerlendirme ve Toplumsal Cinsiyet Anaakımlaştırılması*. Ankara: Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği Yayınları 2.
- 25. Pfister G, Radtke S.** (2009). Sport, women and leadership: Results of a project on executives in German sports organisations. *European Journal of Sport Science*, 9(4), 229-243.
- 26. Sydney Scoreboard.** (2018). *A Global Index for Women in Sport Leadership*. www.sydneyscoreboard.com
- 27. UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization).** (1978). *UNESCO Uluslararası Beden Eğitimi ve Spor Şartı (International Charter of Physical Education and Sport)*. http://www.unesco.org/education/pdf/SPORT_E.PDF
- 28. UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization).** (2009). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eylem Planı 2008-2013 (UNESCO Priority Gender Equality: Action Plan 2008-2013)*. http://www.unesco.org/new/en/media-services/singleview/news/priority_gender_equality_action_plan_2008_2013/
- 29. UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization).** (2013). *UNESCO MİNEPS Berlin Deklarasyonu (UNESCO MINEPS Declaration of Berlin)*. <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002211/221114e.pdf>
- 30. UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization).** (2015). *UNESCO Beden Eğitimi, Fiziksel Aktivite ve Spor Şartı (International Charter of Physical Education, Physical Activity and Sport)*. <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002354/235409e.pdf>
- 31. Yogyakarta İlkeleri** (2006). *The Application of International Human Rights Law in relation to Sexual Orientation and Gender Identity*. <http://www.yogyakartaprinciples.org/principles-en/>

